

2016 yılının ilk sayısında tekrar birlikte olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Önceki sayılarımızda özel gündemli dosya konularıyla huzurlarınıza çıkmıştık. Gazzâlî, İbn Rüşd, İbn Hazm, İbn Sînâ, Serahsî, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır sayılarıyla İslam düşünce tarihimizde kalıcı izler bırakmış, sonraki asırları düşünceleriyle çok yönlü biçimde etkilemiş değerli şahsiyetleri ele almıştık. Bu yıl da her biri birbirinden değerli gündem dosyalarıyla kıymetli okuyucularımızı buluşturmayı planladık.

Bu sayıda İslam felsefesini metot, terminoloji ve problemler açısından temellendirilen bir filozof olan Fârâbî'yi ele alıyoruz. Ebû Nasr Muhammed ibn Muhammed ibn Tarhan ibn Uzluğ el-Fârâbî 870 yılında Karagöl yakınlarındaki Fârâb şehri civarında bulunan Vesîç'de doğmuştur. Buhara, Semerkant, Merv, Belh ve Bağdat gibi ilim muhitlerinde bulunan Fârâbî, öğrenim hayatı boyunca mantık, matematik, tıp ve felsefe dersleri almış ve farklı bilim dallarında yaklaşık 180 eser kaleme almıştır.

Çok geniş bir alanda otorite kabul edilen Fârâbî'nin en büyük başarıyı mantık alanında gösterdiği ifade edilmektedir. Mantığa dair pek çok eserin şerh, haşiye ve tefsiriyle meşgul olmuş, bu alanda pek çok problemin çözümünü sağlamış ve sonraki çağlar için zengin bir literatür bırakmıştır. Bu başarıları sebebiyle “muallim-i sani” adıyla anılan Fârâbî'nin, mantığa dair tasavvurat ve tasdikat şeklinde yaptığı ikili taksim, sonraki dönemde İslam dünyasında yazılan bütün mantık kitapları tarafından benimsenmiş ve bu plana bağlı kalınmıştır.

Fârâbî'ye göre felsefe, varlığın bilgisi olup bütün kainatı önümüze seren ve her şeyi kuşatan küllî bir ilimdir. Ona göre filozofun ahlâkî ve ruhî anlamda arınması yanında fikren de aydınlanması gerekir. Fârâbî, ruhunu ve ahlâkını arındırma kaygısı taşımayan ve sadece teorik bilgilerle yetinen kişiye “sahte filozof” der. Ona göre felsefe yapan kişinin nihaî gayesi, önce kendi ahlâkını, sonra da ailesinin ve ülkesindekilerin ahlâkî durumlarını düzeltip iyileştirmek olmalıdır. Bilginin kaynağının duyular olduğunu savunarak, Eflatun'un “doğuştan bilgi” teorisini reddeden Fârâbî, İslam filozofları arasında akıl kavramını da eserlerinde bütün boyutlarıyla incelemiştir.

Fârâbî'nin düşünce sisteminde günümüze örnek teşkil edebilecek konulardan biri, ilimler tasnifidir. Fârâbî, “aklî ve naklî” veya “dinî ve beşerî” ilimler ayrımından kaçınarak, İslam ilim geleneğine uygun şekilde ilim kavramını bir bütün olarak kabul eder. Bu tasnifte kelâm ve fıkıh ilimleri siyaset ve ahlâk ilmiyle aynı grupta yer alır. Orta Çağ Avrupa'sını da etkileyen ilimler tasnifini gayelerine, konularının basitliklerine ve bizi ulaştırdıkları sonuçlara göre yapar. Fârâbî bu tasnifinde Aristo'dan ayrılarak kendisine özgü bir tutum sergiler.

Erdemli devleti sağlıklı bir bedene benzeten Fârâbî'ye göre, önemi ölçüsünde bedendeki her organın bir görevi vardır ve bunların verimli çalışmaları kalbe bağlıdır. Tıpkı bunun gibi devletin kurum ve kuruluşlarının da verimli ve koordineli çalışmaları devlet başkanının kabiliyet ve tutumuyla ilgilidir.

Yaratıcı için yokluktan söz edilemeyeceğini, onun varlığının hiçbir sebebi bulunmadığını ve var olan her şeyin ilk sebebinin yaratıcı olduğunu söyleyen Fârâbî, nübüvveti; akılla nakli veya felsefe ile dini ortak bir paydada toplamaya en elverişli vasıta olarak görür.

Fârâbî'yi farklı yönleriyle kapsamlı bir şekilde ele aldığımız bu sayıda, Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar, “Fârâbî’de Tümelilerin Varlıkla Öncelik, Beraberlik ve Sonralık İlişkisi”ni; Prof. Dr. Yaşar Aydın, “Fârâbî’nin ‘Kitabu İsâgûci Ey el- Medhal’ Adlı Risalesi” nde Fârâbî ile Phorfirus arasındaki İisagoci’ye yaklaşım farklılığını; Doç. Dr. Fatih Toktaş, “Fârâbî’de Hukuk Felsefesinin Temelleri”ni; Prof. Dr. Gürbüz Deniz, “Din, Felsefe ve Mille” isimli yazısında din ve dinî yoruma Fârâbî’nin bakış açısını; Yrd. Doç. Dr. Hatice Toksöz, “Fârâbî Düşüncesinde İllâhî Cömertlik ve Adalet” başlıklı yazısıyla, Fârâbî’nin adalet ve cömertlik kavramlarının ahlâk ve siyaset açısından değerlendirmesini; Doç. Dr. Ömer Bozkurt, “Günümüze Örneklîği Açısından Fârâbî’nin Vizyonunu”; Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ulukütük, günümüz Fârâbî okumalarında karşılaşılan problemleri, “Geçmişteki Fârâbî’yi Anlama Usulü Çağdaş Fârâbî’yi Yorumlama Sorunu” başlığıyla; Yrd. Doç. Dr. Eyüp Şahin, “Fârâbî’nin İlimler Tasnifinin Latin Dünyasına Geçışı ve Kabulü” başlığıyla, Fârâbî’nin ilimler tasnifinin özgünlüğünü ve İhsâu’l-ulûm adlı eserinin tercümelemleri aracılığıyla Orta Çağ Avrupa’sına etkisini; Prof. Dr. Ahmet Kamil Cihan, “Fârâbî’nin Savaş Teorisi”ni; Hatice Kırmacı “Fârâbî’nin el- Hala’ Yazısı Üzerine Bir Deneme” adlı çalışmasında boşluk ve mekân kavramlarının ilişkisini ve boşluk kavramını günümüz fizik anlayışında ve Fârâbî’de karşılaştırmalı olarak değerlendirmesini; Doç. Dr. İsmail Hanoğlu, “Ebû Nasr el- Fârâbî’de Felsefî Antropolojinin Psiko-Metafizik Temelleri”ni; Mehmet Murat Karakaya, “Fârâbî Felsefesinde Kötülük” kavramını; Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk Erdoğan, Fârâbî’nin felsefî siteminde Allah’ın birliği ve sıfatları konusunu “Fârâbî’nin Tevhid Anlayışı ve Sıfatlar Meselesi” başlıklı makalesiyle ele aldı.

Fârâbî’yi farklı yönleriyle ve geniş bir perspektifle ele aldığımız bu özel sayının düşünce iklimimizi zenginleştirmesini, fikir dünyamıza yeni değerler katmasını ve yeni ufuklar açmasını ümit ediyorum. 2016 yılının bereketli, verimli bir yıl olması dileklerimle.

Dr. Yüksel Salman